

DESTIN ȘI PROVOCARE

VASILE LUCACIU ȘI VASILE MANGRA SAU SARCASMUL ISTORIEI

Florin ARDELEAN*

REFUGEES IN THEIR OWN HOMELAND. THE RELOCATION OF THE ROMANIAN HIGHER CLERGY IN TRANSYLVANIA AFTER ROMANIA'S ENTRY INTO WAR (1916)

Abstract

Vasile Lucaciu and Vasile Mangra distinguish themselves as prominent personalities - from a political and confessional point of view- of the Transylvanian Romanians at the end of the XIX-th century and the first two decades of the XX-th century. Each of them stood out by the poignant activism proven in favour of the rights that the Romanians in the Austro-Hungarian Empire sought to impose to decision-making bodies that were reluctant to any kind of modern reformism. Nevertheless, at a certain moment, what seemed to be a destiny in a harmonious duality, based on principles pertaining to patriotism and nationalism, broke off. Vasile Mangra, Orthodox bishop and metropolitan, was seduced by the discourse of the earl Tisza István, making the game of the Hungarian authorities and becoming an abhorrent character, a traitor, in the eyes of the Romanians from Ardeal. The two characters, set in a strong contrast, of options and national vision, were to have a death at least as sad as their lives. Vasile Mangra was to die a few days before the Union from Alba Iulia, fallen into disgrace and buried at Budapest, and Vasile Lucaciu would fall victim, in 1922, to the electoral passions that turned into terrible fights.

Keywords: Vasile Lucaciu, Vasile Mangra, Tisza István, Roman Ciorogariu, nationalism, opportunism, political activism.

Suntem obișnuiți să judecăm și să valorizăm oamenii, dacă se poate să-i condamnăm sau să-i idolatrizăm, ca ființe particulare, rupte din contextul vremurilor pe care le-a fost dat să le trăiască. *Idolii* de care vorbea Francis Bacon sunt atât de puternici încât denaturează uneori flagrant adevărul. Ce se întâmplă însă atunci când personajele unor contexte istorice complexe primesc etichete transformate, după moartea lor, în convingeri pe care generații după generații le sedimentează într-o memorie infailibilă? Cât de greu este uneori să discerni între ipoteze! Cazul Vasile Mangra pare a fi unul clasat. Un profil al trădătorului de neam. Pe de altă parte, Vasile Lucaciu pare a străluci temerar în zenitul bărbaților emblematici, eroizat mai puțin de instituția eclezială, dar puternic de către istoriografie și de mitologia poporană. Despre moartea sa, însă, atât de puțini par a fi dispuși să mărturisească și să accepte. În cele ce urmează, propunem o analiză a celor două personaje, după fapte și evenimente ce le-au creionat viața. Multe, foarte multe caracteristici le sunt comune. Totuși, îi desparte tranșant o percepție ce definește o antiteză perfectă. Noi, cei de azi, nu suntem nici pe departe atât de inocenți precum am crede. Primul nu pare a fi diabolicul Iuda, iar cel de-al doilea ascunde, prin moartea sa, un păcat ce ne agravează povara inconstienței colective. Dar să vedem despre cine și ce vorbim.

* Universitatea din Oradea, fard0211@yahoo.com.

Au trăit cam în același timp (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii din veacul al XX-lea), au fost cuprinși de același spațiu geografic (Transilvania) și au urmat rute școlare la capătul cărora au îmbrățișat cariere didactice și ecleziale asemănătoare. V. Mangra în sânul Bisericii Ortodoxe, iar V. Lucaciu în cadrul celei greco-catolice. În plus, au fost dotați de la natură cu calități intelectuale remarcabile, pe care nu au ezitat să și le fructifice exemplar, în școli și prin stăruința unor meditații și instrucții personale care i-au definit drept cărturari, oameni cu spirit ales. Și în privința atitudinii civice s-au manifestat izomorf, activând în mediile politice și administrative, într-un sens declarat și asumat, spre beneficiul poporului român. O vreme, vectorul acestor acțiuni inițiate și conduse de cei doi a fost univoc. La un moment dat, însă, s-a defectat ceva. Sensul de acțiune al celor doi nu doar că nu a mai fost solidar, ci de-a dreptul opozitiv. Cel puțin în aparență, Vasile Mangra a devenit, chiar la debutul secolului al XX-lea, un trădător de neam, un om ce și-a abjurat un traseu glorios, de patriot și de luptător pentru drepturile românilor ardeleni, în favoarea unui compromis cu politicienii maghiari, fapt care l-a dezonorat și l-a făcut odios în ochii celor ce mai înainte nu pregetaseră să-l glorifice. Ceva anume zguduise conștiința unui om temeinic format, modificase sever indicii de comportament și de inițiativă politică. A fost, oare, Vasile Mangra victima inocentă sau interesată a unei strategii de îmbrobodire? A fost el sedus și transformat într-un colaboraționist în schimbul unor avantaje de ordin personal? În ultimă instanță, s-a transformat peste noapte Vasile Mangra, din român brav, în ticălos patentat? Un răspuns tranșant ar fi pripit și ratat din premise.

Vasile Mangra a avut o viață „de un tragic shakespearian”, cu un versant ascendent, urmat de unul tenebros, descendent, făcându-l să se prăbușească „în țărână de pe soclul de idoli, fiindcă ajunsese în opoziție cu sentimentul obștesc”¹. S-a născut, precizează Teodor Neș, în anul 1852² în localitatea bihoreană Săldăbagiu, într-o familie de preoți, iar după studii la Beiuș (liceul unit român) și Oradea (Academia de Drept), a urmat cursuri de teologie la Arad (1869-1872). La 19 ani, grație unor calități intelectuale dovedite, se ocupă cu redactarea unei publicații bisericești, *Speranța*, cu apariție bilunară, pentru ca din 1872, să-l găsim implicat în redactarea unei alte reviste ecleziastice ortodoxe – *Lumina*, foaie bisericească, scolastică, literară și economică³. Cinci ani mai târziu se va ocupa de editarea organului de presă al diecezei Arad, *Biserica și școala*. În paralel cu activitatea publicistică își începe cariera didactică, fiind profesor suplinitor, apoi titular la Institutul teologic din orașul de pe malurile Mureșului, grație faptului că era un tânăr „inteligent, bun și vioi stilist și polemist”, calități prin care s-a făcut remarcat „cercurilor superioare bisericești”⁴. Activitatea lui editorială îi va aduce recunoaștere și prestigiu intelectual, ba chiar un loc în Academia Română (1909)⁵, astfel încât elogiile lui Teodor Neș nu sunt deloc gratuite atunci când scrie: „Ca profesor, Vasile Mangra avea o influență fascinantă asupra studenților. Aceștia erau robii privirii și ideologiei lui, gata la cele mai grele jertfe pentru chestiunea românească”⁶.

Poate că viața lui V. Mangra, aceea de călugăr și profesor cu charismă, erudit și luminat, ar fi urmat un traseu predictibil și meritat dacă nu ar fi intrat în politică. Exponent intransigent al drepturilor românilor ardeleni, tânărul teolog se apropie de cercurile revistei *Tribuna* din Arad, atrăgând repede atenția reprezentanților maghiarimii puși să monitorizeze activitățile cercurilor naționaliste române. La propunerea ministrului Instrucțiunii Publice, Albin Csáky, a fost scos de la catedră, suspendat timp de 7 ani, drept pentru care s-a dedicat frenetic crezurilor sale politice: „Atitudinea dârză a lui Vasile Mangra

¹ Teodor Neș, *Oameni din Bihor*, Ediția a II-a, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2006, p. 470.

² Unele surse dau drept dată a nașterii sale 25 mai 1850.

³ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 473.

⁴ *Ibidem*, p. 475.

⁵ *Cercetări literar-istorice* (București, 1896), *Mitropolitul Sava II Brancovici* (Arad, 1906) și *Ierarhia și Mitropolia Bisericii române din Transilvania* (1908) – acestea sunt scrierile cele mai importante ale lui Vasile Mangra, ultimele două fiind elaborate în baza unei polemici cu Augustin Bunea, remarcabilul profesor, teolog și istoric de la Blaj.

⁶ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 477.

și demonstrațiile ostile ce i le făcuseră unghurii, îi împletiră aureola de erou și martir⁷. În urma desființării Partidului Național Român (1894) și întemnițării capilor Memorandiști, Vasile Mangra devenit deosebit de activ din punct de vedere politic⁸, evidențiindu-se, pe fundalul disputelor româno-maghiare, drept un portdrapel al dezideratelor naționale, o voce clară și convingătoare, o minte lucidă și consecventă în idealurile pe care le slujea. În *Însemnările unui trecător*, Octavian Goga îi face un portret memorabil, care definește personalitatea celui care, în prima parte a vieții lui publice, a avut un comportament net și incontornabil de mare patriot: „acest călugăr cu privirea vioaie, cu ochii luminați de neastâmpărul inteligenței, cu figura care trăda finețe și rafinărie lumească și nicidecum urmele smereniei monahale, a câștigat simpatia lumii noastre. (...) Intransigent și îndrăzneț, cu ochii iluminați de ideal, respingând orice nuanță a oportunității, apărându-și dârz și cu o nobilă îndărătnicie convingerile în haina atât de simpatică a călugărului luptător, astfel a pășit pe arena vieții noastre politice Vasile Mangra și a cucerit multe inimi⁹”.

Episcopul ortodox de Oradea, din 1920, Roman Ciorogariu¹⁰ (născut la Pecica, decembrie 1852 – mort în ianuarie 1936), l-a cunoscut îndeaproape pe Vasile Mangra, l-a apreciat și i-a fost chiar prieten și tovarăș de luptă națională, până în 1900, cel puțin. Paginile în care vorbește despre *mangrism* sunt foarte importante pentru că indică împrejurările în care viitorul mitropolit ortodox al Ardealului a decis să-și schimbe tranșant strategia politică. Unchiașul, cum se semna Ciorogariu, nu ezită să recunoască: „A fost o vreme când numele lui Vasile Mangra, profesor de teologie la Arad, însemna erou național. Atunci era cinste să fii <<mangrist>>și mulți umblau după această cinste¹¹. Imediat apoi, trece în revistă o serie de acțiuni comune – activitatea din redacția *Tribunei* din Arad, militantismul în cadrul Mișcării Memorandiste, organizarea Congresului naționalităților de la Budapesta, acțiunile de stradă în care au înfruntat, cot la cot, represiunea jandarmilor maghiari sau a populației ostile – conchizând: „împreună am făcut din Arad un centru cultural și politic în care clocotea viața românească; împreună am dus conștiința națională la înălțimea de unde și pe el l-a măturat când mai târziu a încercat să o supună oportunității. Între noi nu mai era eu și tu, ci noi, una în cugete și simțiri¹²”. Iată o realitate pe care autorul *Zilelor trăite* nu a ezitat să o recunoască, fiind confruntat multă vreme cu ocară de-a fi fost un *mangrist*, după căderea în dizgrația românilor a celui ce a dat supranumele acestui curent blamat în mișcarea românilor din Transilvania, de până la primul război mondial. În ce-l privește, în articolul deja menționat, *Un fals Coriolan*, Octavian Goga purcede la o palinodie, fiind obligat, după ce-l laudase pe Vasile Mangra de până la debutul secolului XX, să menționeze: „Cât de jalnică, cât de paradoxală, cât de penibilă este situația ce și-a creat acest om! Vor fi triste urmările acestei sinucideri morale și politice, căreia nu-i lipsește nici germenul tragic. (...) Iată un om care și-a sfârșit acum la bătrânețe puntea de aur a sufletului, și-a zdruncinat echilibrul moral¹³”. Poetului îi este aproape imposibil să accepte o astfel de schimbare de esență la un om pe care îl admirase necondiționat.

Cum a devenit, totuși, *mangrismul*, ceva demn de toată hula neamului? Totul pare a-și fi avut punctul declanșator la o reuniune prilejuită, în 1899, de banchetul dat în cinstea lui Iosif Goldiș, suit în scaunul de episcop ortodox de Arad, după ce fusese vicar de Oradea și deputat guvernamental. Acolo s-a întâlnit Vasile Mangra cu cel ce avea să-i

⁷ *Ibidem*, p. 476.

⁸ Convoacă o mare adunare populară la Sibiu (28 noiembrie 1894) și este prezent la *Congresul naționalităților*, de la Budapesta (august 1895), unde ține o cuvântare mult apreciată de participanți, dar considerată atât de periculoasă de către reprezentantul guvernului maghiar, Jancsó Benedek, încât acesta îi spune: „Mangra, Mangra, nu e locul tău între aceia, vino la noi”.

⁹ Octavian Goga, *Însemnările unui trecător. Crâmpene din sbuciumul dela noi*, „Tribuna”- Institut Tipografic Nichin și cons., Arad, 1911 p. 200. Textul despre Vasile Mangra are tiltul *Un fals Coriolan*, aluzie la piesa lui W. Shakespeare, avându-l drept erou pe generalul roman Gaius Marcius Coriolanus.

¹⁰ A activat împreună cu Vasile Mangra în redacția *Tribunei poporului*. L-a apreciat pentru că R. Ciorogariu l-a avut drept profesor la institutul teologic arădean, având astfel o considerație specială pentru un om educat și influent.

¹¹ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Editura Diecezană Oradea, 1926, p. 63.

¹² *Ibidem*, p. 64.

¹³ Octavian Goga, *op. cit.*, p. 201.

schimbe dramatic destinul. Despre împrejurările acestui fapt, despre personajul fatal din viața viitorului mitropolit și despre cum s-a terminat totul, urmează a cerceta după o scurtă incursiune în biografia *Leului de la Șișești*.

Fiu al Maramureșului și Sătmăruului, Vasile Lucaciu s-a născut la data de 22 ianuarie 1852, la Apa, într-o familie greco-catolică, tatăl său, Mihai, fiind învățător și cantor și mai având trei frați: Constantin (preot), Alexandru (ofițer) și Petru (inginer)¹⁴. Gimnaziul îl urmează la Baia Mare (1862-1866), pentru ca mai apoi să urmeze cursurile teologale la Gherla, să devină absolvent al Academiei romane *Propaganda fide* și, ajutat de Alexandru Roman, să studieze la Universitatea din Buda-Pesta (conform datelor furnizate de Blaga Mihoc, autorul monografiei menționate, abundentă în precizări detaliate privind viața lui Vasile Lucaciu, dar care ar merita din plin o ediție revăzută și adăugită). După o scurtă perioadă de timp în care a fost profesor titular la Liceul catolic din Satu Mare, începând cu anul 1885 își desfășoară activitatea ca preot greco-catolic în localitatea Șișești. Un rol important în formarea lui de militant politic l-au avut publicațiile românești ale vremii – *Familia*, *Umoristul*, *Gazeta Transilvaniei*, *Amicul școlii*, *Românul*, *Concordia* și *Aurora română*, colaborând cu redacțiile unora dintre acestea.

În tot ce urmează vom observa similitudini cu ceea ce făcea Vasile Mangra, la Arad. În fapt, avem de-a face cu doi oameni înzestrați intelectual, buni oratori, spirite speculative, bărbați cu inima deschisă spre năzuințele neamului, gata să-și consume energiile, în mod rațional și curajos, pentru binele românilor ardeleni. Fără îndoială, cei doi s-au afirmat drept intelectuali cu o largă imagine publică, fiind receptați de românii de toate categoriile și nivelurile de educație drept exponenții intereselor legitime ale lor, cei ce-și căutau cele mai bune modalități de exprimare a identității și de afirmare a expresiei etnice. În aceste circumstanțe, Roman Ciorogariu era pe deplin îndreptățit să considere că, până la 1899, „Mangra și Lucaciu sintetizau apostolia națională a preotului român de ambe strane (ortodoxă și greco-catolică – n.n.)”¹⁵. Deja la 1881, pe când mai era profesor, Vasile Lucaciu a publicat lucrarea sa fundamentală, *Instituțiuni filosofice* (trei volume: *Logica*, *Metafizica* și *Filosofia moralei*), fapt care îl credita cu aprecieri unanime și cu dreptul de a fi un reprezentant de frunte al inteligenței transilvane, apt să susțină puncte de vedere bine argumentate în fața oricui. Principalele teme pe care le abordează și le integrează în structura lucrării sale sunt: cauzalitatea, raționalitatea, existența într-o lume îndumnezeită, materia, conștiința, intelectul, adevărul, libertatea, dimensiunea morală a vieții. Principiul fundamental care îi conduce viziunea intelectuală se sprijină pe ideea că, dincolo de abordările raționaliste, credința ne dă rost și substanță întrucât „prototipul universal al tuturor lucrurilor este esența divină”¹⁶. Pe de altă parte, *Revista catolică*, la conducerea căreia se afla, i-a înlesnit publicarea unor articole cu conținut teologic, întregind imaginea despre tânărul cărturar sătmărean.

Următorul pas este unul firesc – implicarea în activitățile politice ale Partidului Național Român, al cărui membru și fruntaș devine, organizarea și declanșarea Mișcării Memorandiste, al cărui suflet a înțeles să fie, asumarea consecințelor acestei lupte, adică procesul de la Cluj și reclusiunea la închisoarea din Seghedin. Nicolae Iorga i-a recunoscut sacrificiul și i-a apreciat devotamentul în acțiunile întreprinse pentru „eliberarea de sub apăsarea unei trufașe clase de magnați, a unei caste de funcționari, dresați pentru prigonire... Vasile Lucaciu a fost omul care ducea această luptă în ființa sa văzută, în ținuta și glasul său, în atitudine și gest”¹⁷. Fin observator al realităților transilvane, ale Imperiului Austro-Ungar, în globalitatea sa, a știut să fie echilibrat și să conlucre alături cu biserica soră, cea ortodoxă, în numele acelorași idealuri. De aici aprecierea de care se bucura și în ochii episcopului Roman Ciorogariu, cel care povestește cum Vasile Lucaciu nu pregeta să intre în bisericile ortodoxe și să predice în numele intereselor românești, rămânând consecvent, totuși, cu ideile sale catolice. Acest comportament este un model de toleranță

¹⁴ Blaga Mihoc, *Dr. Vasile Lucaciu (1852-1922)*, Editura Alibi, Oradea, 1993, p. 9-12.

¹⁵ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 63.

¹⁶ Blaga Mihoc, *op. cit.*, p. 15.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, p. 304, *apud* Blaga Mihoc, *op. cit.*, p. 30.

și de înțelegere a scopurilor înalte, în numele cărora luptau împreună, ambele „strane”, fără a căuta motive de orgoliu și de dezbinare¹⁸.

Până aici, mai precis până spre finalul secolului al XIX-lea, cele două figuri ecleziastice asumau sincron și total aceeași linie, consacându-se drept luptători învederați pentru drepturile românilor, aflați umăr la umăr pe baricade. Vasile Mangra și Vasile Lucaciu s-au întâlnit de multe ori, au discutat, au pus la cale strategii și s-au bucurat de unanimele aprecieri ale românilor. Diferențele profesionale nu au constituit obstacole, ci șansa de a negocia calea cea mai bună, oportunitatea menită să asigure un maximum de eficiență, în condiții de presiune dură. S-a întâmplat însă ceva, ceva esențial, astfel încât unul dintre ei a schimbat macazul. Cel puțin asta indică atât vorbele cât și faptele.

Să ne întoarcem la banchetul de instalare în funcția de episcop ortodox al Aradului, din 1899. Acela a constituit momentul de cotitură pentru Vasile Mangra. Cel care l-a determinat a fost contele Tisza István, demnitar cu rang înalt în Imperiul Austro-Ungar (prim-ministru în două rânduri). Roman Ciorogariu îi face un portret măgulitor: „e incarnația tipului de bărbat integru, puritan în moravuri, de o inteligență scăpărătoare și o voință de fier”¹⁹. Jocul pe care îl făcea fiul demnitarului Coloman – cel mai longeviv șef de guvern din istoria Ungariei (1875-1890) – era acela de-a folosi pe români cât mai eficient posibil în balansul de putere pe care Budapesta căuta să-l obțină în raport cu Viena. În acest scop, demagogia și-a dat mâna cu manipularea. Intransigent, obsedat de viitorul Ungariei, Tisza István a mizat pe o carte, punându-și la bătaie indicele ridicat de seducție. Ministrul de externe din ultimii doi ani de existență ai Imperiului Bicefal, Ottokar Czernin, îl portretizează pe Tisza în aquaforte: „El nu cunoștea alt patriotism decât cel maghiar. N-ar fi cedat nicicând un metru pătrat din Ungaria, dar de cedarea Galiției nu-i păsa. El mai bucuros ar fi lăsat să se cotopească lumea, decât să cedeze Ardealul, dar de Tirol nu se interesa. (...) Nu-i trebuia România pentru că aceasta ar slăbi elementul unguresc, dar nu admitea extinderea Austriei căci aceea ar fi însemnat superioritatea Austriei în Monarhie. Față de România cerea numai o rectificare de granițe din roadele războiului”²⁰. Pragmatic până spre simptome maniacale, i-a mărturisit lui Czernin că marele lui păcat a fost acela că s-a născut maghiar. Acest lucru, de altfel, avea să-l ducă la pierzanie.

La banchetul de pomină, contele Tisza a spus că regretă faptul că nu știe să vorbească românește, dar că acest lucru nu e un impediment pentru cei ce-și iubesc patria. A recunoscut că națiunea maghiară nu-și poate rezolva problemele decât beneficiind de ajutorul frățesc al românilor, iar pentru români singura cale spre fericire trece prin buna înțelegere cu maghiarii. Toastul lui a produs furori. Episcopul Nicolae Popea, de Caransebeș, a văzut în conte, nici mai mult, nici mai puțin, decât un „om providențial”. În ce-l privește pe Vasile Mangra, se poate spune că toastul ascultat a avut efectul unui *glonț magic*, adică i-a percutat ființa și l-a vulnerabilizat atât de mult încât a găsit de cuviință să devină discipolul și omul de încredere al demnitarului maghiar. Aici începe, consideră Roman Ciorogariu, tragedia lui V. Mangra – „intransigentul de ieri intră în hora înfrățirii”, abandonându-și crezul inițial și asumând un fanatism de sens contrar, cu totul și cu totul greu de imaginat. Consecințele vin în cascadă: obține prin influența noului său protector vicariatul la Oradea (1890), apoi candidează pe listele Partidului „muncii”, patronat de contele Tisza, la alegerile din 1910, la Ceica, intrând în Parlamentul budapestan. Este momentul în care a fost perceput ca trădător, fiind atacat de studenți cu ouă clăcite, cu ocazia sinodului de la Arad, dar și la Sibiu sau Budapesta, în același timp, fiind primit cu răceală și la Academia Română.

¹⁸ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 54. Atitudinea lui Vasile Lucaciu este lăudată, ba chiar sunt invocate alte două lucruri, anume că preotul greco-catolic era gata să discute inclusiv problema reunificării celor două biserici, dar că nu credea a fi venit încă momentul, respectiv faptul că celebra *Doină a lui Lucaciu* fusese opera unui dascăl ortodox, George Bocu, din Șistaroveț (iulie 1893). De fapt, *Doina lui Lucaciu* este o adaptare după *Doina lui Roman*, pe care Iosif Vulcan a publicat-o în *Gura satului* (1870). În *Familia*, 1895, nr. 7, din 11/ 23 februarie, p. 80-82, sub titlul „Doina lui Lucaciu – plagiată”, I. Vulcan reproduce versurile celor două *doine* și demonstrează că G. Bocu, fără să menționeze sursa, a adaptat copios versurile, substituind numele lui Al. Roman cu cel al lui Vasile Lucaciu. Denunțând plagiatul, directorul *Familiei* nu invocă „considerente politice”, ci reclamă doar „drepturile de autor”.

¹⁹ *Ibidem*, p. 33.

²⁰ *Ibidem*, p. 38.

Prietenia dintre Roman Ciorogariu și Mangra se face praf și pulbere ca urmare a unei întâineri, cu care ocazie vicarul de Oradea îl anunță că va candida la Ceica, pe listele lui Tisza. Reacția lui Ciorogariu este imediată și sinceră: „Tu ești mort din clipa candidării» la care mi-a ripostat «Mor ca iarăși să înviu»”²¹. Într-o scrisoare adresată fostului său prieten (Budapesta, 5 iulie 1910), V. Mangra, proaspătul deputat de Ceica avertizează că linia politică a PNR duce la „faliment sigur moral și material”, apoi izbucnește spunând că nu mai poate să tacă, amenință și anticipează că „un partid național, cu conducerea din urmă, este o rușine pentru neamul românesc (...). Bărbații serioși politici privesc deja cu dispreț la comedia politică ce o jucați. Banatul vă va întoarce mai întâi spatele. Nicăieri nu veți mai avea credit. Ce veți face atunci? Ierusalime, Ierusalime! (aluzie la *Evangelia după Matei* 23, 37-38 - n. n.)”²². Răspunsul lui R. Ciorogariu la amenințările proferate, anume că va fi strivit dacă nu își schimbă atitudinea, este pe măsură: „noi putem sucumba și moralicește și materialicește, dar toate acestea nu vor fi ție și cauzei românești de folos și tu fatalmente vei rămânea *un tip de trădător în fața istoriei* (s. n), dacă vei persista în actele de răzbunare”²³. Firește, fiecare a pășit mai departe pe drumul pe care a considerat că e bine să meargă.

Ce-a făcut Vasile Lucaciu în tot acest timp, premergător declanșării primului război mondial? Și-a văzut consecvent de drumul inițial. Nu a întreprins niciun proces de nuanțare a poziției sale, cu atât mai puțin unul de versatilitate. Proiectul început, fundamentat în lupta pentru Memorandum, eroizat prin temnița de la Seghedin a fost amplificat prin schimbarea tacticii PNR, adoptând *activismul*(1905). În anul 1907, se ivește oportunitatea unei bătălii electorale prin faptul că deputatul de Beiuș, Bartha Francisc, renunță la mandat. Leul de la Șișești întrezărește victoria posibilă și, sprijinit de elitele patriotice ale românilor ardeleni (Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Ștefan Ciceo-Pop, printre alții), se angajează în bătălia electorală. Înceștarea nu a fost una ușoară, mai ales că avea de contracarat aparatul represiv și administrativ maghiar. La 17 august sosește la Beiuș, iar zece zile mai târziu are loc votul în două secții, la una dintre ele prin exprimarea lui verbală. Mobilizarea echipei lui Vasile Lucaciu este exemplară. Țăranii din împrejurimi, în costume naționale, știind precis despre ce este vorba și pe cine trebuie să voteze, vin la Beiuș, sfidând aerul de intimidare al celor 800 de militari (500 de jandarmi, 200 de infanteriști și 100 de cavaleriști)²⁴. Kardos Arpad, contracandidatul din partea guvernului, pare sigur de victorie, iar intimidările, incidentele provocate pentru a dezorienta sau, eventual, pentru a invalida un rezultat inconvenabil sunt considerate manevre destul de eficiente. Numai că ziua de 27 august 1907 a fost una glorioasă pentru românii din zona Beiușului. Vasile Lucaciu își câștigă mandatul cu un scor zdrobitor – 1718 voturi contra 914. Campania sa electorală a avut trei puncte tari: impozitul progresiv, serviciu militar de doi ani și dreptul de vot general și secret.

Trei ani mai târziu, victoria nu s-a repetat. Conte de Tisza a avut grijă să nu permită o recidivă care i-ar fi pus în pericol strategia. Vasile Lucaciu a fost învins la Beiuș, iar Vasile Mangra a ieșit învingător la Ceica. Cei doi bărbați, inițial croiți pentru același țel, erau de acum pe baricade adverse. Vasile Mangra profita din plin de angrenajul administrativ și politic al Ungariei, dar și de timorarea alegătorilor români. Blaga Mihoc spune un adevăr ce explică eșecul unuia și succesul celuilalt: „reușita candidaților români în campania electorală era o excepție, căci practica alegerilor pe care constituția le declară libere, evidenția întotdeauna cele mai mari abuzuri. (...) Procedurile brutale urmăreau un singur scop – impunerea, în exclusivitate, a reușitei candidaților maghiari în dauna celor ai altor națiuni”²⁵.

Vasile Lucaciu se vede confruntat, imediat ce izbucnește primul război mondial, cu un posibil proces din cauza unor articole publicate, drept pentru care decide să plece

²¹ *Ibidem*, p. 64.

²² *Ibidem*, p. 65. „Ierusalime, Ierusalime, care omori pe prooroci și ucizi cu pietre pe cei trimiși la tine; de câte ori am voit să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca puii săi sub aripi, dar nu ați voit. Iată se lasă pustie casa voastră” – *Biblia sau Sfânta scriptură*, București, 1975, p. 1125.

²³ *Idem*.

²⁴ Blaga Mihoc, *op. cit.*, p. 34.

²⁵ *Ibidem*, p. 38.

în Regatul României, trecând granița pe la Cârlibaba. Astfel survine prima schimbare în destinul acestuia. Nu este vorba, însă, de o modificare a crezului său și nici a modalităților prin care încearcă să și-l împlinească, ci de o translație, de o reamplasare spațială. În anii de neutralitate (august 1914-august 1916), Leul de la Șişești se va zbate pentru a influența intrarea României în război, alături de Antantă. În acest scop se implică în discuțiile și acțiunile elitei politice românești, așa după cum rezultă din *Notițele sale zilnice*²⁶, iar în decembrie 1914 primește o misune din partea statului român, anume aceea de a pleca la Roma și de-a influența în favoarea noastră intențiile italienilor, mai cu seamă pe baza faptului că, în timpul studiilor sale din Cetatea Eternă își formase o foarte bună imagine în cercurile Curiei papale. După intrarea României în război, Vasile Lucaciu caută pe toate căile să constituie un corp de armată format din prizonieri ardeleni căzuți în mâinile rușilor sau o unitate de voluntari alcătuită din refugiați, dorință formulată într-un *Memoriu* adresat guvernului. Evenimentele nefavorabile – ofensiva germană, ocuparea Bucureștiului, Turtucaia, retragerea în Moldova – l-au întristat, dar nu l-au determinat să dezarmeze. Astfel, în anul 1918, când soarta României părea pecetluită, pleacă în Statele Unite, în fruntea unei delegații, cu scopul de a face cunoscute interesele noastre peste ocean, de-a trezi simpatia yancheilor și de-a mobiliza cei peste 200 de mii de români stabiliți acolo. Prin strădaniile sale, ale fiului său, Epaminonda, și ale altora, se constituie un corp de armată format din emigranți români. Acesta va lupta pe frontul de Vest, în ultimele luni ale războiului. La 5 iulie 1918 s-a constituit *Liga română* din SUA, organizație ce a militat activ pentru interesele țării și pentru difuzarea culturii noastre în America. Întors pe vechiul continent, Vasile Lucaciu se stabilește, în vara anului 1918, la Paris²⁷, unde va fi foarte activ, alături de Octavian Goga, Nicolae Titulescu și Tache Ionescu. Împreună vor pune bazele *Consiliului Național al Tuturor Românilor* (septembrie), transformat puțin mai apoi în *Consiliul Național al Unității Române*. Ziua de 1 Decembrie îl găsește în Italia, în mijlocul legiunii de voluntari români, mereu gata de-o nouă acțiune în numele unui creaz niciodată fanat.

În tot acest timp (primul deceniu din secolul XX, dar și mai apoi, până la sfârșitul războiului, în 1918), contele Tisza a avut grijă să-l folosească pe Vasile Mangra ca factor de presiune și de dezbinare. Acțiunile acestuia vizau descurajarea inițiativelor patrioților ardeleni și recunoașterea de către elitele românești a națiunii maghiare, fără a mai cere drepturi colective pentru poporul român din Ardeal. În schimb, erau promise drepturi extinse în învățământ, facilități în a folosi limba română în instituții și o lărgire a drepturilor politice. În același timp, mesajele către capii bisericilor sunt abil ticluite, prin tentativa de-a poza, de a-și contrui imaginea unui om tolerant, iubitor de români. Iată un fragment din scrisoarea pe care a trimis-o Mitropolitului Meșianu la data de 22 septembrie 1914, imediat după începerea primului război mondial: „S-a născut acea stare sufletească care este prima condiție de viață a unui viitor mai frumos și mai bun. Înainte de toate este doar necesar să considerăm pe Români ca pe camarazii, tovarășii și frații noștri, ale căror progrese să ne umple cu bucurie și cărora să le stăm într-ajutor în dragoste frățască în toate greutățile vieții. Noi, maghiarii știm să răspundem la această atitudine, iar acest fapt clar și lămurit trebuie să aducă pe toate terenurile fructele sale, atât în ce privește interesele materiale și culturale cât și în genere, ajungerea la prețuirea Românilor”²⁸. Vasile Mangra rezonază perfect cu cel ce-l îmbrobodise, refuzând să admită dezastrul în care intrase. Numai că făptura acestuia cunoscuse o metamorfoză evidentă. Sufletul bolnav și neliniștit își arăta semnele pe un trup marcat, așa cum l-a văzut Roman Ciorogariu, pe strada Váci, din Budapesta, prin 1913 sau 1914: „Mangra nu mai era cel de odinioară. Apatic, dus, mistuit de luptele interne sufletești peste care a trecut. Frânt și trupește și sufletește, dar convins de corectitudinea politicii lui”²⁹.

Va avea totuși forța să candideze, la îndemnul și apoi prin stăruințele lui Tisza István,

²⁶ *Ibidem*, p. 40.

²⁷ *Ibidem*, p. 42, 43.

²⁸ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 23, 24.

²⁹ *Ibidem*, p. 67.

la scaunul mitropolitan al Ardealului, în august 1916, la Sibiu, cu puține zile înainte ca România să decidă de partea cui să intre în război³⁰. Toate culisele acestei alegeri ciudate sunt prezentate de autorul *Zilelor trăite*, insistând asupra atmosferei de teamă și a presiunii pe care contele Tisza o exercita asupra viitorului mitropolit, a faptului că Sibiu era pe picior de evacuare, așteptându-se, de la o zi la alta, intervenția României și atacul peste linia Carpaților. Dezastrul suferit de Regatul României, după o primă ofensivă ce părea izbutită, ostilitatea tot mai evidentă a populației maghiare din Transilvania față de români, considerați trădători, nerespectarea angajamentelor luate de Regatul României prin tratatul secret dintre România, Germania și Austro-Ungaria din anul 1883, conflictele din sânul elitei românești, moartea lui Franz Joseph, l-au determinat pe contele Tisza, în complicitate cu mitropolitul Mangra (intronizat la Oradea, la 29 octombrie 1916, deoarece Sibiu fusese evacuat), să preseze liderii comunității românești din Ardeal, pentru a-i determina să-și exprime adevărul față de Ungaria, dar și să-și abjure apartenența la neam. În cotidianul *Nagyvárad* (8 septembrie 1916), Mitropolitul Ardealului a publicat o circulară, semnată și de Miron Cristea, document cu totul nefericit, exemplu de lașitate și lipsă a demnității. Printre altele, în *circulara* de tristă faimă se spunea: „Față de noul dușman (Regatul României – n.n.), care râvnește în chip atât de păcătos la știrbirea și stricarea hotarelor Patriei noastre (Austro-Ungaria – n.n.), veți ști să luptați cu aceeași îndârjire, vitejie și credință cu care eroii noștri au sfârșit cetățile de granit de la Ivangorod. Căci dragostea, credința și alipirea noastră către Tron și Patrie vă va lumina mintea, vă va întări inima și vă va oțeli brațul. (...) Fiți cu încredere că în ziua judecării și a răsplătirii, Majestatea Sa, Înalțul Împărat și Rege, împreună cu luminatul Guvern Ungar, nu vor întârzia a vă răsplăti după merit credința și vitejia cu care ați apărat Tronul și Patria”³¹. Nu este nici pe departe singurul astfel de text rușinos. Contele a folosit momentul extrem de vulnerabil pentru noi (România era aproape învinsă!) – „Tisza s-a năpustit asupra românilor din Ardeal să le stoarcă o declarație monstruoasă de protestare contra anexării Ardealului la România, pe care să o opună notei puterilor aliate”³² -, iar presiunea lui asupra capilor Bisericilor sau ai celor mai mulți dintre reprezentanții românilor ardeleni și-a produs roadele odioase. Texte similare au semnat episcopul greco-catolic Demetriu Radu, dar și nu mai puțin de 180 de personalități publice românești, din Ardeal și Banat (cei doi mitropoliți, toți episcopii și canonicii, asesorii și profesorii seminariilor, membrii Consiliului Național Român, în frunte cu Teodor Mihali). O lovitură cruntă de imagine, un dezastru pentru intransigenți, o victorie strălucită pentru tandemul Tisza-Mangra. Avertismentele celui din urmă (*Ierusalime, Ierusalime...*) păreau la acel moment să-i fi dat câștig de cauză. Au scăpat de dezonoare numai cei internați (persoanele considerate periculoase de către guvernarea maghiară și internați în lagăre) și cei aflați sub arme. Spre lauda lui, Roman Ciorogariu, profesor la acea vreme la Institutul Teologic din Arad, a refuzat să semneze în rând cu cei 180 circulara rușinii, chiar dacă Mangra, prin trimisiile lui, amenința pe cei ce cutezau să-l înfrunte. „Eu declarația aceasta nu o iscălesc, să știu că mă trag în țepă”, a spus viitorul episcop ortodox al Oradei, dar, auzind de refuz, Mangra nu ezită să-l amenințe că va fi „pierdut”, cerându-i ultimativ să-și exprime adevărul telegrafic. Refuzul a venit imediat: „Pierdut să fiu, dacă-i pierdută România!”³³. Un caz rar, din păcate prea rar, de înfruntare demnă a destinului, de refuz al negocierii în dauna onoarei.

Lunile trec agonizant pentru români, iar din extaz, contele Tisza s-a văzut căzut în abis, confruntat cu furia budapeștilor (R. Ciorogariu a fost martorul, înspre toamna anului 1918, unei demonstrații de 40 de mii de oameni, care purtau prin capitala Ungariei un sicriu negru inscripționat cu numele contelui). Încăpățânat, Tisza avea să spună în parlament, unde i se reproșa dezastrul de pe fronturile de luptă, că țara sa va lupta până va avea doar „o cătană și o coroană”, adică un soldat și o monedă de argint. La rându-i,

³⁰ Vasile Mangra – 71 de voturi, Miron Cristea – 24, Ioan Pap – 12; 7 bine albe.

³¹ Blaga Mihoc, *Insinuarea falsului istoriografic*, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 1996, pp. 42, 43.

³² Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 84. Nota aliațiilor se referea la o scrisoare din februarie 1917, prin care președintele Wilson era înștiințat de intențiile Antantei, anume de a elibera naționalitățile cuprinse în Imperiul Austro-Ungar, fapt care însemna desființarea lui.

³³ *Ibidem*, p. 87.

Vasile Mangra a fost obligat să facă față unei situații imposibile. Pariase pe cartea perdantă. Un infern sufletesc părea să-l înghită, pe măsură ce știrile de pe front indicau victoria Antantei. Criza politică se instala într-un imperiu care-și trăia, spasmodic, ultimile zile. Mitropolitul Ardealului era captiv într-un coșmar intuit probabil chiar din clipa în care căzuse în amăgire, de dragul unui om charismatic, dar perfid. Trădător de neam – ce culpă poate întrece această grozăvie?

Dacă ar fi să oprim timpul la sfârșitul anului 1918, am constata o situație cât se poate de limpede: dezastrul moral și sufletesc al unui om ce a fost, la început, o mare figură de luptător român, pentru ca, din pricini mai mult sau mai puțin obscure, la un moment dat să schimbe tabăra, adică Vasile Mangra, iar pe de alta, un Vasile Lucaciu consecvent, răzbitător eroic al vremurilor grele, energic purtător de idealuri și trimfător, la capăt, în opera care i s-a confundat cu viața. Un înfrânt și un victorios brav, am putea zice. Dar să nu ne grăbim...

Vasile Mangra moare oarecum simbolic, o dată cu pulverizarea crezului său. Teodor Neș și l-a închipuit oarecum elegiac, pe cheiurile Dunării, „cu reverenda umflată de vânturile reci de toamnă, cu ochii tulburi, cu nervii plesniți de atâta încordare”³⁴. În ce-l privește, autorul *Zilelor trăitenu* a crezut zvonurile potrivit cărora mitropolitul s-ar fi sinucis, deci nici versiunea lui C. Kirilescu. În schimb, l-a citat pe cel ce i-a ținut lui Mangra lumânarea în ultimele clipe, dr. Gheorghe Popa, în dimineața zilei de 14 octombrie, ora 9. Potrivit acestuia, prin ultimele sale cuvinte, muribundul a cerut urmașilor să continue lupta pentru biserică „cu lepădare de sine”³⁵. A fost înmormântat în cimitirul Kerepes, iar fostul lui prieten și viitor episcop de Oradea, prezent la ceremonia funebrală, notează amar: „Între capetele plecate înaintea acestui tragic sfârșit a idolului de odinioară, este redat pământului cel mai nenorocit om să-și doarmă somnul veșnic la câțiva pași de Kossuth”³⁶. De aproape 100 de ani, Vasile Mangra duce în moarte crucea năpăstuită a celui considerat trădător. Biserica pentru care și-a păstorit turma l-a repudiat. Blestemul pare a-l urmări în eternitate. E posibil, oare, un recurs?

O primă ipoteză ar fi aceea că Vasile Mangra și-a abandonat neamul din lăcomie sfruntată, adică pentru a parveni pe scara funcțiilor ecleziastice. O formulase Octavian Goga, încă în 1911, scriind că Vasile Mangra fusese motivat în demersul său oportunist de „dorul de a parveni, pofta de a ajunge în scaunul vlădicesc, prin ajutorul guvernului (maghiar – n. n.) și prin iertarea noastră”, ceea ce l-ar fi mânat din spate ar fi fost „nenorocita psihologie a mitrei, care a orbit pe mai mulți oameni din clerul nostru superior”³⁷. Explicația poetului și publicistului din Rășinari este, totuși, mult prea simplistă, influențată de patima de-a fi fost martor la o trădare cu totul neașteptată. De un astfel de gest (lăcomie, pur și simplu) sunt capabili doar oamenii mediocri, cupizi, primitivi în bună măsură, incapabili de cel mai mic proiect spiritual. Or, Mangra nu a fost un astfel de om. Dimpotrivă, toți i-au remarcat inteligența, spiritul polemic, rafinamentul intelectual, drept pentru care, pe merit, a fost primit în Academia Română. Un om cuo astfelde personalitate nu face figură de nesătu, de ins predestinat îmbuibării ca scop de-o viață, fie și în numele obținerii mitrei.

A doua ipoteză este cu mult mai plauzibilă. Vasile Mangra s-a lăsat sedus. Cel ce i-a întins capcana, cel ce l-a ademinit și apoi l-a vrăjit a fost contele Tisza István. O personalitate, un om influent în epocă. Capabil de-o *captatio* greu de refuzat, acesta și-ar fi găsit în credulul preot român o victimă ideală. Un intelectual în plină ascensiune³⁸, dar

³⁴ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 492.

³⁵ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 149.

³⁶ *Ibidem*, 147. Contele Tisza nu a fost prezent la înhumarea lui Vasile Mangra. Avea să moară, nu peste mult timp, (31 octombrie) ucis în casa sa de către trei soldați și un civil. Fusese și el un idol, iar idoli nu au voie să dezamăgească. Dacă o fac, năpasta morții reprezintă soluția unică a ieșirii din scenă. La fel ca în cazul mitropolitului de Ardeal, și moartea lui are o mare încărcătură simbolică.

³⁷ Octavian Goga, *op. cit.*, p. 203.

³⁸ Într-o scrisoare către R. Ciorogariu (23 oct. 1906), Mangra, prezent la București cu ocazia expoziției deschise la împlinirea a 40 de ani de domnie a lui Carol I, face referire la felicitările primite de la academicienii Grigore Tocilescu și A. D. Xenopol pentru cartea sa dedicată lui Sava II Brancovici - Episcopia Ortodoxă Română Oradea, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea, 1981, p. 381, 382.

încă fără a fi ajuns la un stadiu al perfecțiunii de sine convenabil, un spirit deschis, gata să admire pe cel detectat ca fiind un magistru plin de forță și de farmec. Vasile Mangra nu i-a sesizat dimensiunea malefică. Ori poate nu a fost dispus să i-o constate. A crezut în vorbele celui pentru care românii erau considerați frații maghiarilor, mai precis acei frați pierduți din cauza unor împrejurări istorice vitrege, dar, în sfârșit, recuperați la timp, numai bine pentru a croi împreună un destin comun și fericit. Pentru prima dată auzea un astfel de mesaj, în care românii și ungurii nu erau priviți sub chipuri diabolizate, vrăjmași ireductibili în fața istoriei. Cine n-ar fi marșat, dacă ar fi trăit la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-un oraș din Ardealul de Vest, spre un astfel de vis? Un idealist, în orice caz, ar fi făcut-o imediat. Iar Vasile Mangra avea alura unui astfel de idealist, de om îndemnat să creadă mai degrabă în bine și puritate, decât în rău și murdărie. Nicio clipă nu și-a imaginat că ar fi prostul care cade într-o manipulare ordinară. Îndoiala cu privire la dreptatea idealului său de luptă națională s-a destupat în fața unui discurs pe care astăzi l-am considera *corect politic*. Înainte de-a fi români sau unguri, suntem făpturile lui Dumnezeu, create în numele unui Bine universal. Ca față bisericească, V. Mangra era sensibil la un astfel de silogism. Patriotul din el a pălit în fața personajului animat de umanism și generozitate. Imediat apoi, în mintea lui s-a înfiripat un alt plan, de data aceasta asumat în numele iubirii, nu al urii. I-a văzut pe români și pe unguri laolaltă, într-un Eden născut miraculos, dar irezistibil, din ruinele unei lumi nedrepte și cinice. Atunci, la banchetul dat în cinstea lui Iosif Goldiș, *celălalt* drum i s-a arătat, iar calea n-a mai putut fi abandonată. Seducția s-a consumat inexorabil. Îmbrobodirea s-a manifestat exemplar, ca un exercițiu amăgitor, în care fascinația nu te lasă să vezi la doi pași în fața ta. Să-și fi dat seama, ulterior, că a fost înșelat? Că idolul său e un manipulator pervers? Mai mult ca sigur, asta s-a întâmplat, căci Vasile Mangra avea suficient spirit critic pentru a nu poza în ins subjugat asemenea unui bou. Mult prea târziu, însă. Apoi, o minimă speranță a funcționat pe post de miraj. Unde mai pui că, din moment ce te obișnuiești să fii înjurat de semenii tăi, bătut cu ouă și amenințat în permanență, o anume doză de masochism te poate determina să devii încăpățânat, un fel de martir à rebours. Ucenicul cel rău are totdeauna propria lui aură magică.

Ar mai exista, e drept, o a treia ipoteză. Înainte de-a o formula, să ne întoarcem la „fratele” din oglindă.

Cel ce avea drept supremă dogmă *latinitatea*, potrivit lui Octavian Goga, având o ascendență ilustră în Petru Maior, Samuel Micu-Klein și Gheorghe Șincai, a fost portretizat memorabil: „acest popă din Șişești, mândru ca un senator roman, frumos ca un cardinal de pe vremea Renașterii italiene...”³⁹. Un tablou de-o măreție copleșitoare, în consonanță cu personalitatea celui care, din nefericire, nu și-a găsit în noile hotare ale țării liniștea și prestigiul pe care le-ar fi meritat. Vasile Lucaciu a luptat ca puțini alții pentru unire, dar parcă îi lipsea ceva. Poate că era nemulțumit de felul în care se aranjau lucrurile, în contrast evident cu așteptările sale. Se știe că marii luptători nu au obiceiuri de rentieri, nu se îngheșuie să profite după ce scopurile pentru care s-au dăruit integral se obiectivează. Așa se face că noul mediu politic i-a ruinat iluzia, acea fantasmă ce i-a energizat acțiunile de dinainte de 1 Decembrie 1918. Mulți lideri ai Partidului Național Român au decis să facă politică în partide ale Vechiului Regat. Vasile Lucaciu a ales Partidul Poporului prezidat de mareșalul Alexandru Averescu, alături de Octavian Goga și Ioan Lupaș, în timp ce la liberali s-au dus Alexiu Latiș sau nume sonore din alte părți, precum Pantelimon Halipa și Ioan Nistor. Reîntors la Baia Mare, în 1920, Leul din Șişești a fost primit cu răceală de liderii politici locali (protopopol greco-catolic Alexandru Breban), dar cu căldură de mediul intelectual și de către elevii Liceului „Gheorghe Șincai”⁴⁰. Era ministru fără portofoliu, avea alura unui personaj mitologic, dar fără a i se vedea în suflet bucuria unor împliniri pe care le-a visat atâția ani, de cele mai multe ori în dauna oricărei speranțe. Ceva nebulos îl cenzura.

³⁹ Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, București, 1927, p. 302.

⁴⁰ *Renașterea șişeșteană*, 26 decembrie 2013. Gheorghe Robescu, *Realități politice și culturale în Baia Mare și împrejurimi după 1 Decembrie 1918*. <https://renastereasisestean.wordpress.com/2013/12/26/realitati-politicesi-culturale-in-baia-mare-si-imprejurimi-dupa-1-decembrie-1918/>

Nenorocirea s-a produs la începutul lunii martie 1922. După multe insistențe din partea conducerii Partidului Poporului, a acceptat să participe la primele alegeri parlamentare din Regatul României, candidând pentru un loc de parlamentar la Satu Mare. Avea prima șansă, fiind atât de cunoscut: „campanie lectorală n-a mai trebuit să-și facă. Era cunoscut și susținut de toți. Adversarul său nu avea nicio șansă. Singura cale era suprimarea fizică a lui Lucaciu și chiar așa a și făcut. În timp ce părintele se îndrepta spre Baia Mare pentru a asista la alegeri, l-a atacat împreună cu agenții lui, l-au bătut și maltratat. Aproape l-au omorât. Țăranii care mergeau la vot l-au descoperit neputincios în zăpadă. Votul a fost măsluit, iar ancheta deschisă de prefectura județului n-a găsit vinovați. Întâmplarea dovedește încă o dată că suntem poporul care își devorează eroii”⁴¹. Contracandidatul său nu a fost membrul unui partid maghiar, ci românesc, mai precis liberal! A fost bătut de haidamaci puși pe ciomăgeală, vechi obicei electoral autohton, mai precis regățean, până la primul război mondial. În 1907, când a candidat și a câștigat la Beiuș, ungerii nu l-au atins pe Vasile Lucaciu nici cu un deget, chiar dacă nu au lipsit abuzurile, intimidările și provocări menite să compromită rezultatul votării. Violențe fizice asupra lui nu și-au permis, chiar dacă știau ce mare luptător îi înfruntă și care îi sunt crezurile. E o chestiune ce ține și de civilizație, de atitudine față de om, ca ființă, nu ca identitate etnică. E drept, l-au închis de mai multe ori, dar în urma unor procese, deci pe temeiuri strict legale. În schimb, imediat după Unire, Leul din Șișești, eroul neamului, Memorandistul, a fost stâlcit în bătaie de fiii neamului pentru care a pățimit, abandonat în șanț asemenea unui stârv de câine, pentru ca mai apoi ancheta administrativă să nu găsească niciun vinovat! De dincolo de moarte, Vasile Mangra poate că și-a permis un vag surâs.

Aurel Coza (1892-1978), profesor și teolog, un apropiat al lui Vasile Lucaciu în ultimii ani de viață, a depus mărturie cu privire la mai multe discuții cu acesta, după ce ieșise din spital și locuia pe-o stradă din Satu Mare. Luptătorul de ieri, cel bătut crunt de membri ai neamului său, nu părea să țină mânie, ci o anume seninătate îi păstra sufletul blând, ferit de ură: „Eu îmi tem națiunea”, i-a spus V. Lucaciu profesorului Coza; „Acel popor copil care atât de ușor poate fi indus în eroare. Căci vezi, și cele mai sfinte idealuri își au profitorii lor, care nu se interesează decât de scopurile lor egoiste, se introduc, se vâra unde nu sunt chemați, și pentru că nu sunt scrupuloși, le reușește. În acest timp, adevărații luptători ai cauzelor mari, care și-au contopit viața lor în interesul general obștesc, se prăpădesc și sunt desconsiderați și dați la o parte, ba de multe ori persecutați. (...) Noi, luptătorii unirii ne-am făcut datoria. Acum vine epoca acelora care s-au ascuns când a fost vorba de fapte și de sacrificii, dar acum, după izbândă, apar la suprafață și cu lozinci mari pe buze caută să culeagă laurii”⁴².

O ticăloșie, un gest oribil, primitiv și barbar. Vasile Lucaciu a murit la 29 noiembrie 1922 și a fost înmormântat la 1 decembrie. S-au rostit discursuri, oameni politici de toate nuanțele i-au laudat viața de mare român, fără ca unuia măcar să-i tremure glasul. Cei ce l-au bătut au rămas anonimi și nepedepsiți, până în ziua de astăzi. Nicio umbră de vinovăție nu le-a adumbrat existența. Față de violențele și abuzurile care au însoțit alegerile din februarie-martie 1922 a luat atitudine (printre numeroși alții) Luliu Maniu, trimițând regelui o scrisoare de protest, la 11 martie 1922, și boicotând încoronarea lui Ferdinand I, la Alba Iulia (15 octombrie 1922). Degeaba, însă. Nimeni nu era dispus să afle adevărul despre felul în care a murit Vasile Lucaciu. O imensă și penibilă tăcere a învăluit o brutalitate căreia i-a căzut victimă un erou. Această tăcere a sedimentat anii ce au urmat, până astăzi. *Doina* lui continuă să fie cântată, efigia lui continuă să fie idolatrizată, dar adevărul sinistru ce i-a însoțit sfârșitul nu are drept de expresie publică. Triumfaliști mai mereu când e vorba despre istorie, măcinați de o ură de sine trufașă, ca români, defilăm apatici cu cel căruia i-am grăbit în mod criminal sfârșitul, disimulându-ne fapta într-o uitare oribilă.

⁴¹ *Renașterea șișeșteană*, 12 decembrie 2013. Prof. Traian Rus, *Vasile Lucaciu – un sfânt catholic într-o Biserică ortodoxă*. <https://renastereasisesteană.wordpress.com/page/48/>

⁴² Fragmentul este luat din cartea *Aurel I. Coza, păstrătorul memoriei lui Vasile Lucaciu pe aceste meleaguri*, autor Horia Mărieș. <http://www.buletindecare.ro/2014/01/aurel-i-coza-pastratorul-memoriei-lui-vasile-lucaciu-pe-aceste-meleaguri.html>

În sfârșit, a treia ipoteză în privința lui Mitropolitului. Sunt indicii, mai degrabă speculative, e drept, potrivit cărora Vasile Mangra nu ar fi căzut pe spate, pur și simplu fiind victima unui *coup de foudre*, la acel banchet atât de invocată. Tehnic vorbind, nu s-a lăsat sedus, ci s-a pus la dispoziție. Un abandon voluntar de ființă, cam la fel ca în cazul unor personaje de roman, gata să-și asume condiția de sclav, din iubire sau dintr-o pornire interioară, masochistă. O relație seductivă este posibilă între doi parteneri, dintre care unul este suficient de matur și format pentru a-l lua în trea sa spirituală pe celălalt, avid de a cunoaște și dispus de-a merge cu maestrul său pe drumul desăvârșirii intelectuale. Seducția este o luare în posesie temporară și non-violentă, cu un scop bine conturat, de-a ști mai mult, de-a percepe binele și de-a atinge performanțe culturale înalte prin intermediul unui „antrenor”. Între Tisza István și Vasile Mangra nu se putea institui un astfel de raport. Primul era mai tânăr cu 10 ani, apoi, al doilea, parcursese deja un traseu spiritual remarcabil, fiind, la 1899, un intelectual format, cu operă și cu aplomb. În plus, amândoi posedau o calitate specială – *charisma*. Doi charismatici, cu greu se pot asocia într-un proiect în care unul să cedeze celuilalt rolul de maestru. Și asta nu din orgoliu simplu, ci pentru că proiectul însuși este fără substanță.

În favoarea celui de-al treilea scenariu putem invoca un document intitulat *Pactul de la Găiceana*⁴³. Elaborat în august 1907, tocmai când Vasile Lucaciu se pregătea să câștige alegerile de la Beiuș, textul consfințează o înțelegere semnată în patru – Roman Ciorogariu, Eugen Brote, Vasile Mangra și Ioan Slavici – cu privire la un scenariu politic comun în nouă puncte, la care cei patru ardeleni se angajau, în bună înțelegere, dar discret, cu frunțașii politici din Regatul României, inclusiv cu Carol I, prin intermediul lui I. Kalinderu. Angajamentul viza, printre altele: sprijin acordat reprezentanților români în Dieta ungară „câtă vreme ei vor stăruia asupra programului național și ne vom da silința să lucrăm în legătură și cu d-nii dr. Vaida și dr. Iuliu Maniu îndeosebi”⁴⁴; evitarea unor conflicte între ortodocși și greco-catolici; obținerea de ajutor bănesc pentru „conservarea națională și religioasă a românilor din dieceza Orăzii Mari”, păstorită tocmai de vicarul episcopal Vasile Mangra. Iată că la 1907, după mai bine de șapte ani de colaborare strânsă cu Contele Tisza, deci după ani buni de când „defectase”, Mangra colabora activ și chiar conspirativ cu principalii decidenți ai acțiunilor politice urmate de românii ardeleni, indiferent de confesiune. Departe de-a fi căzut în disgrăție, chiar dacă era taxat vehement pentru gesturile lui de colaboraționist, vicarul ortodox al Orădiei era de partea baricadei la care nu ne-am fi așteptat. Cu un trădător nu te întâlnești conspirativ în ținutul Bacăului și nu pui la cale planuri de acțiune politică, în bună înțelegere cu Regele României și cu liderii partidelor din Regat. E ceva ce nu se leagă. Se pare că V. Mangra era utilizat în interese cunoscute de foarte puțini, tocmai pentru că avea o putere de influență asupra celui despre care se credea că i-a sucit mințile, Tisza István. Dintr-o dată e cu totul neclar cine pe cine a sedus! Dacă vicarul de Oradea nu ar fi fost de încredere, dacă ar fi existat suspiciunea că va turna totul guvernărilor budapestani, este evident că nimeni nu l-ar fi invitat la Găiceana. Prezența lui acolo poate deruta numai în cazul în care nu-l credităm pentru un joc secret, de un deghizament menit să înșele aparențele. În plus, mai multe scrisori pe care V. Mangra i le-a adresat Unchișului, în perioada 1903-1908 încep cu *lubite amice* sau chiar cu *lubite frate*⁴⁵, ceea ce indică o relație nealterată între ei, chiar dacă, în *Zile trăite*, viitorul episcop de Oradea a căutat să contrazică acuzația de *mangrism*, care i-a fost adusă după ce *mangrismul* a devenit odios. E drept, în 1910, R. Ciorogariu avea grijă să se

⁴³ Găiceana a fost o moșie a lui Dimitrie Sturza cumpărată în anul 1898 de către Eugen Brote, care s-a instalat aici, începând cu luna aprilie. Eugen Brote și I. Slavici au fost colaboratori de încredere ai lui Vasile Mangra. De altfel, într-un text intitulat *A murit un om: Ioan Slavici*, O. Goga, în *Însemnările unui trecător*, p. 210-215, vorbește despre moartea spirituală, civică a lui Slavici, cel ce trecuse de partea lui Vasile Mangra. O. Goga îl asemuiește unei cântărețe de mare succes și farmec în tinerețe, ajunsă la bătrânețe să interpreteze, cu o voce spartă, cântece obscene. Nici E. Brote nu scapă cu un portret mai agreabil în textul ce i se consacră – *Drumeji întârziati* (220-224): „un compilator rece, un tolerabil sofist”.

⁴⁴ Episcopia Ortodoxă Română Oradea, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Orădiei, Oradea, 1981, p. 191. Studiile sunt semnate de prof. dr. Vasile Popeangă și de preot dr. Gheorghe Lițiu.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 377-389. O scrisoare cu același mod de adresare e din dec. 1916.

distanțeze ferm de Mangra. Iată ce spunea într-o scrisoare către I Kalinderu (20 decembrie 1910): „Mangra a adus multă nenorocire în politica românească, dar și mai multă asupra prietenului său intim, pe care l-a dat pradă oamenilor răi, cari exploatează împotriva mea vechea prietenie ce am avut-o cu Mangra. (...) Pentru dv. țin a spune că tot ce-a făcut Mangra condamn”⁴⁶. Speriat, fără îndoială, după ce Mangra a candidat la Beiuș, propus fiind de Partidul „Muncii”, al lui Tisza, Unchiașul a ținut să facă pași înapoi.

În mod evident, Vasile Mangra l-a urmat pe conte dintr-un motivce transcende scenariul unei seducții în numele și în orizontul formării spirituale. Nu cumva a fost vorba de un rol asumat în condițiile unui *interes* ce depășea sfera îngustă a scopurilor personale? Dacă Vasile Mangra a acceptat, la cerere, deliberat și dintr-un calcul *strategicsă* devină un trădător de neam, chiar în numele neamului cu pricina? Ipoteza poate părea șocantă. Să nu uităm că, dincolo de reproșurile întemeiate pe care i le face, Roman Ciorogariu recunoaște că, după ce a ajuns mitropolit, Vasile Mangra, deși credea „orbiș în contele Tisza”, a făcut suficient de multe gesturi în favoarea românilor ardeleni: „Lumea strâmtorată alerga la scutul lui Mangra. Între ei, și de cei ce-l bătuseră cu pietre mai înainte. Câtă vreme a stat Tisza la putere în zilele cele mai critice, [V. Mangra] a făcut multora bine, dar mai târziu i se dete să înțeleagă că intervențiile lui nu sunt bine văzute, iar după căderea lui (a lui Tisza – n. n.) urmând ministerul *Eszterházy-Apponyi*, se plângea că aceștia nu au încredere nici în el”⁴⁷. Intervențiile lui Vasile Mangra vizau scăparea de la internare sau de la arestare a unor lideri naționaliști români, folosind din plin poziția pe care o avea în raport cu protectorul său deloc dezinteresat⁴⁸. Într-o scrisoare trimisă de pe front, Brutus Păcuraru, rănit în Galiția și decorat de trei ori, îi adresa lui Roman Ciorogariu rugămintea să intervină pe lângă Vasile Mangra astfel încât acesta din urmă să obțină eliberarea tatălui său, internat, împreună cu alți intelectuali din zona Hunedoarei, într-un lagăr de lângă Sopron. Soldatul își motiva cererea prin faptul că cineva trebuia să se ocupe de semănatul de toamnă și „procurarea celor de lipsă” pentru o familie neajutorată, compusă din mamă, bunică și soră, iar tatăl internat, Nicolae Păcuraru, nu fusese niciodată arestat, ci doar vinovat de „păcatul de a fi fost naționalist” și agitator în sprijinul „chestiilor” cultural-politice românești⁴⁹. E de presupus că Roman Ciorogariu a apelat la cel ce putea și chiar era dispus să intervină. Iată că Vasile Mangra, cel hulit de neamul său a sărit în ajutorul năpăstuiților acestuia, fără a condiționa asta în vreun fel. Sigur, faptele cele bune nu au puțința de-a compensa, aritmetic, faptele rele, dar trebuiesc și ele contabilizate.

De ce nu am putea crede în existența unui *Plan B*? Oamenii politici sunt obligați să evalueze toate posibilitățile ce decurg dintr-un eveniment și să elaboreze strategii alternative, în cazul în care scopul dorit nu este atins. Lipsa unui *Plan B* poate afecta grav destinul unei comunități. Or, liderii comunității românești din Ardeal (politici și religioși), trebuiau să țină cont de probabilitatea ca Unirea și formarea unui stat național integral să nu se poată obține. Nimeni nu putea ști dinainte cum aveau să evolueze lucrurile. Existau și alte proiecte - vezi cel susținut de Aurel C. Popovici, cu *Statele Unite ale Austriei Mari* - ce urmau să fie sau nu activate în funcție de împrejurări. Obținerea unirii le-a invalidat, dar prin asta nu trebuie să le considerăm nici într-un caz ostile României, sau să le integrăm unui capitol rușinos al trădărilor de neam. E posibil ca Vasile Mangra să fi fost desemnat, așa cum a fost Al. Marghiloman, după căderea Bucureștilor, drept omul aflat în bune relații cu dușmanul, capabil, la un moment dat, să salveze ce ar fi fost de salvat în cazul unui rezultat nefavorabil. Cineva trebuia să-și asume rolul celui sacrificat, făcând (aparent) răul în numele unui bine ascuns. Din fericire, n-a fost cazul să se apeleze la Vasile

⁴⁶ *Ibidem*, p. 269.

⁴⁷ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 81. La sugestia lui R. Ciorogariu, imediat ce România a declarat război Puterilor Centrale (15/ 27 august 1916), V. Mangra a plecat la Budapesta, într-o încercare de a domoli furia maghiarilor, a liderilor ce luau decizii, împotriva românilor.

⁴⁸ Vasile Mangra a intervenit pentru I. Lupaș, internat lângă Bratislava. Deși atacat violent în *Telegraful român*, Mangra a înlesnit eliberarea acestuia. Vanitosul Mitropolit a spus: „Vin pentru omul de știință, nu pentru omul politic”! O altă intervenție a făcut pentru dr. Ion Suci, alt dușman politic. În schimb, a refuzat să ceară scutirea de la internări a întregului cler românesc din Transilvania, de frică să nu-și piardă creditul la guvernul maghiar.

⁴⁹ Episcopia Ortodoxă Română Oradea, *op. cit.*, p. 409, 410.

Mangra. Unirea a fost evenimentul validat de istorie. Într-un scenariu contrafactual, l-am putea imagina pe Mitropolitul Ardealului, aflat pe placul autorităților maghiare, acționând în situația în care ar fi fost printre foarte pușinii români creditați cu șanse de reușită în favoarea etniei lui, dacă lucrurile ar fi evoluat nefericit. Numai că, se poate argumenta imediat, acest scenariu nu s-a ivit ca realitate, drept pentru care e inutil să discutăm despre el. Pentru un singur om, totuși, nu este deloc inutil, ci esențial. Pentru Vasile Mangra sau, mai precis, pentru posteritatea lui. Dacă a existat, într-adevăr, un *plan alternativ în cazul în care unirea nu s-ar fi realizat*, nefericitul mitropolit al Ardealului din timpul primului război mondial trebuie reevaluat. Percepția noastră actuală despre el este aceea a unui trădător, iar faptele publice cunoscute și asumate de istorici au acreditat din plin o astfel de imagine deplorabilă. Nimeni nu a mai venit mai apoi pentru a-l absolvi sau pentru a-i motiva (parțial măcar) gesturile prin prisma invocatului *Plan B*.

*

Două destine, două biografii, dar o moarte învăluită, pentru amândoi, de-un văl malefic.

Poate că a venit momentul să fie readus în atenția publică cazul Vasile Mangra. Nu ne gândim neapărat la o reabilitare a lui *in integrum*. Se cuvine însă o analiză mult mai nuanțată, nu de alta dar ne pregătim să aniversăm centenarul Unirii. Un centenar ce l-a ținut pe ostracizatul fiu al Bihorului captiv într-o percepție dezonorantă, țintă predilectă a disprețului colectiv. Nu suntem convinși că merită, pe măsura expresiei lor, nici dezonoarea, nici disprețul.

În același fel, dar oarecum pe dos, acum, când comemorăm 95 de ani de la moartea lui Vasile Lucaciu, dar și în perspectiva centenarului Unirii, la realizarea căreia a pus umărul și mintea, poate că ar fi momentul să ne exprimăm disponibilitatea de-a ne recunoaște și dezavua public puseul de ură datorită căruia acesta și-a găsit sfârșitul atât de puțin glorios. Câțiva români l-au bătut și aruncat în șanț pe eroul *nostru*. Acești câțiva români au rămas nepedepsiți. În contul faptei lor, poate acum încă nu este prea târziu să ne asumăm nelegiuirea pentru a putea spera la redempție. Ne-am recupera astfel o fărâmă de demnitate și am stinge un păcat cumplit.

În ce ne privește, nu credem că se va întâmpla nimic, nici într-un caz, nici în celălalt. Cine să aibă curajul să deranjeze confortul aparențelor? Cei doi vor rămâne pe mai departe înghițiți în clișee și judecați circumstanțiale, primul zidit în rușine, al doilea însiropat în encomioane menite să ne menajeze inconștientul colectiv.